

KASBIY-PEDAGOGIK IDENTITET VA UNING PEDAGOGIK, PSIXOLOGIK, DIDAKTIK VA REFLEKSIV MEXANIZMLARI (BO'LAJAK MUSIQA O'QITUVCHILARI MISOLIDA)

Qobilova E'zozxon Bakirovna

(Qo'qon DU "Musiqqa nazariyasi" kafedra mudiri, professor)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19754353>

ANNOTATSIYA: Mazkur maqolada bo'lajak musiqa o'qituvchilarida kasbiy-pedagogik identitetni shakllantirish va rivojlantirishning pedagogik, psixologik, didaktik hamda reflektiv mexanizmlari tizimli yondashuv asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotning dolzarbligi zamonaviy ta'lim tizimida pedagog shaxsining ichki kasbiy pozitsiyasini shakllantirish zarurati bilan izohlanadi. Maqolada kasbiy identitet tushunchasining nazariy mohiyati va uning tarkibiy komponentlari aniqlashtiriladi. Pedagogik mexanizmlar ta'lim jarayonini tashkil etish bilan bog'liq bo'lsa, psixologik mexanizmlar motivatsiya va o'zini anglash jarayonlari bilan izohlanadi. Didaktik mexanizmlar ta'lim mazmuni va metodlari orqali amalga oshiriladi. Reflektiv mexanizmlar esa shaxsning o'z faoliyatini tahlil qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Tadqiqot natijasida identitetni rivojlantirishning integrativ modeli ishlab chiqildi. Tajriba-sinov natijalari model samaradorligini tasdiqladi. Maqola natijalari pedagogik ta'lim tizimini takomillashtirishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu tadqiqot identitet muammosini kompleks yondashuv asosida o'rganishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: kasbiy identitet, pedagogik identitet, refleksiya, motivatsiya, didaktika, pedagogik mexanizm, psixologik rivojlanish, ijodiy faoliyat, ta'lim texnologiyalari, kompetensiya, o'zini anglash, shaxs rivoji, pedagogik jarayon, integrativ yondashuv, musiqa ta'limi.

ABSTRACT

This article examines the pedagogical, psychological, didactic, and reflexive mechanisms of developing professional identity among future music teachers. The relevance of the study is determined by the need to strengthen teachers' internal professional self-awareness. The concept of professional identity is analyzed as a multidimensional pedagogical phenomenon. Pedagogical mechanisms are associated with organizing the educational process, while psychological mechanisms relate to motivation and self-awareness. Didactic mechanisms focus on teaching methods and content. Reflexive mechanisms enhance the ability to analyze one's own professional activity. The study proposes an integrative model of identity development. Experimental results confirm the effectiveness of the model. The findings contribute to improving teacher training systems. The research highlights the importance of a holistic approach in identity formation. The results have both theoretical and practical significance.

Keywords: professional identity, pedagogical identity, reflection, motivation, didactics, pedagogical mechanism, psychological development, creative activity, educational technologies, competence, self-awareness, personality development, teaching process, integrative approach, music education.

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются педагогические, психологические, дидактические и рефлексивные механизмы развития профессионально-педагогической идентичности будущих учителей музыки. Актуальность исследования определяется необходимостью формирования внутренней профессиональной позиции педагога. Понятие

идентичности рассматривается как многокомпонентное явление. Педагогические механизмы связаны с организацией образовательного процесса. Психологические механизмы отражают мотивацию и самосознание. Дидактические механизмы реализуются через содержание и методы обучения. Рефлексивные механизмы способствуют развитию способности к самоанализу. В исследовании предложена интегративная модель развития идентичности. Результаты подтверждают ее эффективность. Работа имеет теоретическое и практическое значение.

Ключевые слова: профессиональная идентичность, педагогическая идентичность, рефлексия, мотивация, дидактика, педагогический механизм, психологическое развитие, творческая деятельность, образовательные технологии, самосознание, личностное развитие, педагогический процесс, интегративный подход, музыкальное образование

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimi pedagog shaxsining kompleks rivojlanishini talab qilmoqda. O'qituvchining kasbiy tayyorgarligi faqat bilim va ko'nikmalar bilan emas, balki uning ichki kasbiy identiteti bilan ham belgilanadi. Kasbiy-pedagogik identitet o'qituvchining o'z kasbiy rolini anglash darajasi bilan bog'liq. Ushbu tushuncha pedagogik faoliyat samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, musiqa ta'limida bu masala alohida ahamiyatga ega. Chunki musiqa o'qituvchisining faoliyati ijodiy va emotsional komponentlarga ega.

Kasbiy identitetni shakllantirish murakkab jarayon bo'lib, u turli mexanizmlar orqali amalga oshiriladi. Ushbu mexanizmlar pedagogik, psixologik, didaktik va refleksiv yo'nalishlarda namoyon bo'ladi. Har bir mexanizm o'ziga xos vazifani bajaradi. Pedagogik mexanizm ta'lim jarayonini tashkil etish bilan bog'liq. Psixologik mexanizm shaxsning ichki motivatsiyasi bilan izohlanadi. Didaktik mexanizm bilimlarni o'zlashtirish jarayonini tartibga soladi. Refleksiv mexanizm esa o'z faoliyatini tahlil qilish imkonini beradi.

Hozirgi ta'lim tizimida ushbu mexanizmlar o'zaro integratsiyada qo'llanilishi zarur. Bu esa identitetni rivojlantirishning samaradorligini oshiradi. Mazkur maqolaning maqsadi kasbiy identitetni rivojlantirish mexanizmlarini ilmiy asoslashdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Pedagogika tarixida kasbiy-pedagogik identitet tushunchasi bevosita shu atama bilan ifodalanmagan bo'lsa-da, uning mazmuniy mohiyati o'qituvchi shaxsining ichki dunyosi, kasbiy o'zini anglash darajasi va faoliyatga bo'lgan ongli munosabati orqali izchil yoritilgan. Ushbu tushuncha tarixiy taraqqiyot jarayonida falsafiy, psixologik va pedagogik qarashlar uyg'unligida shakllangan murakkab ilmiy kategoriya sifatida namoyon bo'ladi. Qadimgi Sharq mutafakkirlarining pedagogik qarashlari kasbiy identitetning dastlabki nazariy ildizlarini tashkil etadi. Xususan, Abu Nasr al-Farabi o'zining "Fozil shahar ahli" haqidagi konsepsiyasida shaxsning ma'naviy yetukligi, aqliy barkamolligi va ijtimoiy mas'uliyatini jamiyat taraqqiyotining asosiy omili sifatida talqin qiladi. U pedagogni jamiyatni shakllantiruvchi yetakchi subyekt sifatida ko'rib, uning ichki fazilatlarini tashqi faoliyat samaradorligi bilan uzviy bog'laydi. Bu yondashuv zamonaviy pedagogik identitet nazariyalaridagi "ichki kasbiy pozitsiya" tushunchasining tarixiy prototipi sifatida qaraladi.

Ibn Sina pedagogik qarashlarida ta'lim jarayonining psixologik asoslariga alohida e'tibor qaratadi. U shaxsning individual xususiyatlarini hisobga olish, yosh va psixologik rivojlanish

darajasiga mos ta'lim berish zarurligini asoslaydi. Ibn Sinoning ushbu qarashlari bugungi kunda psixologik mexanizmlar sifatida qaralayotgan motivatsiya, o'zini anglash va individuallashtirish jarayonlarining tarixiy ildizlarini tashkil etadi. Yusuf Xos Hojib esa pedagogik faoliyatni axloqiy qadriyatlar tizimi bilan bog'lab, o'qituvchining jamiyat oldidagi mas'uliyatini yuksak darajada talqin qiladi. Bu esa kasbiy identitetning qadriyatli komponenti tarixiy jihatdan shakllanganligini ko'rsatadi.

Yevropa pedagogika tarixida John Amos Comenius didaktik tizimni ilmiy asoslash orqali ta'lim jarayonini tizimli tashkil etish g'oyasini ilgari suradi. Uning "Didactica Magna" asarida ta'limning umumiy qonuniyatlari ishlab chiqilib, o'qituvchi faoliyati ilmiy asosda tashkil etilishi zarurligi ta'kidlanadi. Bu esa didaktik mexanizmlarning shakllanishida muhim bosqich hisoblanadi. Konstantin Ushinsky esa pedagogik faoliyatda milliylik va psixologik omillarning ahamiyatini asoslab, o'qituvchi shaxsining ichki psixologik xususiyatlarini hisobga olish zarurligini ta'kidlaydi. Uning qarashlari pedagogik identitetning psixologik komponentini chuqurroq tushunishga xizmat qiladi.

Zamonaviy pedagogika va psixologiya fanlarida kasbiy identitet ko'p komponentli tizim sifatida talqin qilinadi. Erik Erikson identitetni shaxs rivojining markaziy mexanizmi sifatida ko'rib, uning bosqichma-bosqich shakllanishini asoslab beradi. Uning nazariyasiga ko'ra, identitet ijtimoiy tajriba va shaxsiy refleksiya orqali shakllanadi. Douwe Beijaard, Paulien Meijer va Nico Verloop o'qituvchi identitetini refleksiv jarayon sifatida talqin qilib, uning kasbiy tajriba, bilim va qadriyatlar integratsiyasi asosida rivojlanishini ko'rsatadi.

Tadqiqot metodologiyasi tizimli, faoliyatga yo'naltirilgan va integrativ yondashuvlar uyg'unligiga asoslandi. Tizimli yondashuv identitetni o'zaro bog'liq komponentlar tizimi sifatida o'rganishga imkon berdi. Faoliyatga yo'naltirilgan yondashuv orqali talabalarning real pedagogik faoliyatdagi ishtiroki tahlil qilindi. Refleksiv yondashuv esa ularning o'z faoliyatini tahlil qilish va baholash qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qildi. Tadqiqotda 660 nafar talaba ishtirok etdi, shundan 296 nafari tajriba guruhini, 364 nafari nazorat guruhini tashkil etdi. Baholash indikatorlar asosida ishlab chiqilgan 5 ballik tizim orqali amalga oshirildi. Statistik tahlil Student's t-test va Pearson chi-square test yordamida bajarildi, bu esa natijalarning ilmiy ishonchliligini ta'minladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Tadqiqot natijalari kasbiy-pedagogik identitetni rivojlantirish mexanizmlarining integrativ qo'llanilishi yuqori samaradorlikka ega ekanligini ko'rsatdi. Tajriba-sinov ishlari davomida pedagogik, psixologik, didaktik va refleksiv mexanizmlar kompleks tarzda qo'llanildi. Ushbu mexanizmlar o'zaro uyg'unlashgan holda talabalarning kasbiy o'zligini anglash darajasini sezilarli darajada oshirdi.

Boshlang'ich diagnostika natijalariga ko'ra, tajriba guruhida yuqori darajadagi identitet ko'rsatkichlari 22 foizni tashkil etgan bo'lsa, yakuniy bosqichda bu ko'rsatkich 49 foizga yetdi. O'rta darajadagi ko'rsatkichlar 30 foizdan 43 foizga oshdi. Past darajadagi ko'rsatkichlar esa 48 foizdan 8 foizga kamaydi. Nazorat guruhida esa o'zgarishlar sezilarli darajada past bo'lib, bu tajriba natijalarining samaradorligini tasdiqlaydi.

Refleksiv mexanizm eng yuqori samaradorlikni namoyon etdi. Talabalarning o'z faoliyatini tahlil qilish qobiliyati o'rtacha 35–40 foizga oshdi. Psixologik mexanizm orqali motivatsiya darajasi 30 foizga oshdi. Didaktik mexanizm bilimlarni o'zlashtirish va amaliyotga

tadbiq etish darajasini sezilarli yaxshiladi. Pedagogik mexanizm esa ta'lim jarayonini ongli ravishda tashkil etish ko'nikmalarini rivojlantirdi.

Statistik tahlil natijalari Student t-testi bo'yicha $t=2.91$ qiymatni ko'rsatdi, bu esa tajriba va nazorat guruhlarini o'rtasidagi farqning statistik jihatdan ahamiyatli ekanligini bildiradi. Pearson χ^2 mezonini ham natijalarning ishonchliligini tasdiqladi. Ushbu natijalar ishlab chiqilgan modelning samaradorligini ilmiy jihatdan asoslaydi.

XULOSA

Mazkur tadqiqot kasbiy-pedagogik identitetni shakllantirish va rivojlantirishda pedagogik, psixologik, didaktik va refleksiv mexanizmlarning integratsiyasi hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini ilmiy jihatdan asoslab berdi. Tadqiqot natijalari identitetni rivojlantirish jarayonining tizimli va bosqichma-bosqich amalga oshirilishi zarurligini ko'rsatdi.

Refleksiv yondashuv identitet shakllanishining asosiy mexanizmi sifatida namoyon bo'ldi. Psixologik komponent ichki motivatsiyani kuchaytirdi. Didaktik komponent bilimlarni tizimlashtirishga xizmat qildi. Pedagogik komponent esa ta'lim jarayonini samarali tashkil etishga imkon yaratdi.

Tadqiqot natijalari pedagog kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Ushbu modelni amaliyotga joriy etish orqali bo'lajak musiqa o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini oshirish mumkin.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Qobilova, E. "Musiqqa darslarida o'zbek xalq musiqqa ijodini o'rganishda she'r va ohang uyg'unligi." *KASB-HUNAR TA'LIMI* 1.9: 84-88
2. Qobilova, Ezoz. "THE PLACE OF FOLK SONGS IN ISAJAN SULTAN'S STORIES." *American Journal Of Social Sciences And Humanity Research* 4.02 (2024): 44-49.
3. Bakirovna, Qobilova E'zozxon. "MUSIQA DARSLARIDA MILLIY RUHNI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK ASOSLARI." *Qo'qon DPI. Ilmiy xabarlar jurnali* 8.2 (2026): 819-824.
4. Azizxonova, M., and E. Qobilova. "YoSHLARNI MUSIQIY MADANIYATI VA MA'NAVIYATNI SHAKLLANTIRISHDA MUSIQIY TARBIYANING AHAMIYATI." *Oriental Art and Culture* 3 (2022): 51-57.
5. Кобилова, Е. "The role of the opera genre in the spiritual and moral education of students." *Международный мультидисциплинарный журнал исследований и разработок* 1.1 (2025): 156-159.
6. Qobilova, E. "THE IMPORTANCE OF MUSIC TEACHING IN EDUCATION." *QO 'QON UNIVERSITY NEWSLETTER* 12 (2024): 99-100.
7. QOBILOVA, E. "Educational significance of teaching the history of turkish art and culture to students." *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 8.036* 12.02 (2023): 17-19.
8. Qobilova, Ezozxon Bakirovna. "Moral education as an important faktor in the formation of a student as a person." *Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities* 11.10 (2021): 186-189.
9. Bakirovna, Qobilova E'zozxon. "MUSIQA DARSLARIDA MILLIY RUHNI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK ASOSLARI." *Qo'qon DPI. Ilmiy xabarlar jurnali* 8.2 (2026): 819-824

10. Qobilova, E. "Musiqqa o'qitish metodikasi va maktab repertuari." Oquv qollanma, Fargona. "Fargona" nashriyoti (2020).
11. Bakirovna, Qobilova E'zozxon. "MILLIY MUSIQA MEROSI ASOSIDA O'QUVCHILARDA MILLIY ONG VA MILLIY IDENTITETNI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI." *Qo'qon DPI. Ilmiy xabarlar jurnali* 8.2 (2026): 266-272.
12. Қобилова, Э. Б. "ФОРМИРОВАТЬ ДУХОВНОЕ МИРОВОЗЗРЕНИЕ ПОДРАСТАЮЩЕГО ПОКОЛЕНИЯ ЧЕРЕЗ ФОЛЬКЛОРА ЖАНРА." *Oriental Art and Culture* 3.1 (2022): 291-295.
13. Кобилова, Е. "The role of the opera genre in the spiritual and moral education of students." *Международный мультидисциплинарный журнал исследований и разработок* 1.1 (2025): 156-159.
14. Kobilova, E. B. (2022). Classical music and youth education. *Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities*, 12(9), 126-130.
15. Qobilova, E. (2023). Forming a sense of internationality in students through the traditional music of Azerbaijan. *International Bulletin of Applied Science and Technology*, 3, 127-132.
16. Кобилова, Е. (2025). THE ROLE OF THE OPERA GENRE IN THE SPIRITUAL AND MORAL EDUCATION OF STUDENTS. *Международный мультидисциплинарный журнал исследований и разработок*, 1(1), 156-159.
17. E'zozxon, Q., Teshaboyeva, Z., & Ergasheva, S. D. (2024). HOZIRGI O 'ZBEK NIKOYACHILIGINING YETAKCHI TAMOYILLARI. *University Research Base*, 46-49.
18. Otto, M., & Thornton, J. (2024). TA'LIMDA MUSIQA O 'QITISHNING AHAMIYATI. *QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 12, 99-100.
19. Qobilova, E., Xaydarova, I., & Gulnora, R. (2024). O 'ZBEK XALQ AN'ANALARI-TARBIYA OMILI. *SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM*, 3(26), 192-195.
20. Qobilova, E. (2024). MUSIQA ONG VA HISLAR O 'RTASIDAGI VOSITACHIDIR. *Pedagogikada ilmiy izlanishlar*, 2(1), 28-31.
21. Qobilova, E. (2024). THE PLACE OF FOLK SONGS IN ISAJAN SULTAN'S STORIES. *American Journal Of Social Sciences And Humanity Research*, 4(02), 44-49.
22. Qobilova, E. (2024). THE IMPORTANCE OF MUSIC TEACHING IN EDUCATION. *QO 'QON UNIVERSITY NEWSLETTER*, 12, 99-100.
23. Qobilova, E. (2024). The Significance Of Interdisciplinary Connection In The Formation Of Music Literacy In Children With Hearing Defect In Music Lessons. *Uzbekistan Educational Research Journal*, 1(1).
24. Qobilova, E. B., Toshpolatova, S., Muhammadjonova, M., Muninova, M., Baxromova, M., & Rahimova, D. (2023). QADIMIY MUSIQIY SAN'ATNING SHAKLLANISH JARAYONI. *Science and innovation*, 2(Special Issue 14), 560-565.
25. Rasulova H. N. "Pedagogical opportunities of applying clil technology in music education" *Noyabr.2025* <https://worldlyjournals.com/index.php/> 655-660 bet
26. Rasulova Homidabonu Nu'monxon qizi "Musiqqa nazariyasini clil (content and language integrated learning) texnologiyasi orqali o'qitish: metodik yondashuvlar va amaliyot" <https://doi.org/10.5281/zenodo.18154327> 11-13
27. Rasulova Homidabonu Nu'monxon qizi." Musiqqa nazariyasi o'qituvchilarini innovatsion ta'lim texnologiyalaridan foydalanish metodikasiga tayyorlash". 8-jild 2-son 13.02.2025 128-131. Bet